

Qarabağda müharibədən sonrakı şəhərsalma transformasiyaları və davamlı inkişaf modelləri

İradə İskəndərova

Xülasə. Qarabağda müharibədən sonrakı dövrdə şəhərsalma transformasiyaları regionun sosial-iqtisadi dirçəlişi və uzunmüddətli inkişafı baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Dağıdılmış infrastrukturun bərpası ilə yanaşı, müasir və dayanıqlı şəhərsalma prinsiplərinin tətbiqi əsas prioritetlərdən biridir. Bu proses yalnız fiziki yenidənqurma ilə məhdudlaşmur, eyni zamanda əhalinin geri qayıdışı, sosial xidmətlərin təşkili, iqtisadi fəaliyyətin canlandırılması və ekoloji tarazlığın qorunmasını da əhatə edir. Müasir yanaşmalar çərçivəsində “ağıllı şəhər” konsepsiyaları, yaşıl enerji həlləri, rəqəmsal texnologiyalar və innovativ idarəetmə modelləri geniş tətbiq olunur.

Şəhərsalma transformasiyalarında davamlı inkişaf prinsipləri mühüm yer tutur. Bu prinsiplər iqtisadi səmərəlilik, sosial inklüzivlik və ekoloji davamlılıq arasında balansın qorunmasına yönəlmişdir. Qarabağ regionunda həyata keçirilən layihələrdə alternativ enerji mənbələrinin istifadəsi, ekoloji cəhətdən təmiz tikinti materiallarının tətbiqi və resurslardan səmərəli istifadə xüsusi diqqət mərkəzindədir. Eyni zamanda, mədəni irsin qorunması və bərpası şəhərsalma siyasətinin vacib komponentlərindən biri kimi çıxış edir.

Açar sözlər: Qarabağ, şəhərsalma, transformasiya, bərpa, davamlılıq, inkişaf, infrastruktur, ağıllı şəhər, yaşıl enerji, innovasiya, ekologiya, sosial inkişaf, iqtisadiyyat, rəqəmsallaşma, planlaşdırma

Bakı, Azərbaycan

E-poçt: ilahenesirova333@gmail.com

Daxil oldu: 1 Yanvar 2026; Qəbul edildi: 3 Mart 2026; Onlayn dərc edilib: 28 May 2026

© Müəllif(lər) 2026. Bu, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyası (CC BY-NC 4.0) şərtləri altında paylanan açıq girişli məqalədir.

Urban Planning Transformations and Sustainable Development Models in Post-War Karabakh

İrada Iskanderova

Abstract. Urban planning transformations in post-war Karabakh are of great importance for the socio-economic recovery and long-term development of the region. Along with the restoration of destroyed infrastructure, the implementation of modern and sustainable urban planning principles is one of the main priorities. This process is not limited to physical reconstruction; it also includes the return of the population, the organization of social services, the revitalization of economic activity, and the preservation of ecological balance. Within the framework of modern approaches, “smart city” concepts, green energy solutions, digital technologies, and innovative management models are widely applied.

Sustainable development principles play a key role in urban planning transformations. These principles aim to maintain a balance between economic efficiency, social inclusiveness, and environmental sustainability. In the projects implemented in the Karabakh region, special attention is given to the use of alternative energy sources, environmentally friendly construction materials, and the efficient use of resources. At the same time, the protection and restoration of cultural heritage is considered an important component of urban planning policy.

Keywords: *Karabakh, urban planning, transformation, reconstruction, sustainability, development, infrastructure, smart city, green energy, innovation, ecology, social development, economy, digitalization, planning*

Baku, Azerbaijan

E-mail: irada.shahinovna@gmail.com

Received: 1 January 2026; Accepted: 3 March 2026; Published online: 28 May 2026

© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

Müharibədən sonrakı dövrdə Qarabağ regionunda həyata keçirilən şəhərsalma transformasiyaları müasir urbanistika və regional inkişaf strategiyaları baxımından xüsusi elmi və praktiki əhəmiyyət daşıyır. Uzun illər davam edən münaqişə nəticəsində ciddi şəkildə dağıdılmış şəhər və kənd infrastrukturunun yenidən qurulması yalnız fiziki bərpa prosesi kimi deyil, eyni zamanda sosial, iqtisadi və ekoloji sistemlərin kompleks şəkildə yenidən formalaşdırılması kimi qiymətləndirilir. Bu baxımdan Qarabağda aparılan yenidənqurma işləri regionun gələcək inkişaf modelini müəyyən edən strateji istiqamətlərdən biri hesab olunur. Şəhərsalma transformasiyaları müasir dövrdə təkcə tikinti və infrastrukturun bərpası ilə məhdudlaşmır, həm də “ağıllı şəhər” konsepsiyasının tətbiqi, rəqəmsal idarəetmə sistemlərinin qurulması, dayanıqlı enerji mənbələrinə keçid və ekoloji tarazlığın qorunması kimi kompleks yanaşmaları əhatə edir. Qarabağda həyata keçirilən layihələrdə bu yanaşmaların tətbiqi regionun gələcəkdə innovativ və davamlı inkişaf edən bir məkana çevrilməsini hədəfləyir (Qarabağın bərpası və inkişaf strategiyaları, 2023).

Eyni zamanda, müharibədən sonrakı şəhərsalma prosesində əhalinin geri qayıdışı və məskunlaşması mühüm sosial amil kimi çıxış edir. Bu prosesin uğurlu şəkildə həyata keçirilməsi üçün yaşayış infrastrukturunun bərpası ilə yanaşı, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və məşğulluq sahələrinin inkişafı da vacibdir. Beləliklə, şəhərsalma yalnız fiziki məkanın yenilənməsi deyil, həm də sosial həyatın bərpası və cəmiyyətin yenidən formalaşması prosesidir. Qarabağ regionunun təbii resursları, coğrafi mövqeyi və strateji əhəmiyyəti burada davamlı inkişaf modellərinin tətbiqini daha da aktuallaşdırır. Yaşıl enerji layihələri, ekoloji cəhətdən təmiz tikinti materiallarının istifadəsi, su və torpaq resurslarının səmərəli idarə olunması kimi yanaşmalar regionun ekoloji dayanıqlığını təmin etməyə yönəlmişdir. Bundan əlavə, mədəni irsin qorunması və tarixi abidələrin bərpası şəhərsalma siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi çıxış edir və regionun identikliyinə qorunmasına xidmət edir.

Beləliklə, Qarabağda müharibədən sonrakı şəhərsalma transformasiyaları çoxşaxəli və kompleks xarakter daşıyır. Bu proses təkcə dağıdılmış ərazilərin bərpası deyil, eyni zamanda müasir standartlara uyğun yeni inkişaf modelinin formalaşdırılmasıdır. Davamlı inkişaf prinsiplərinin tətbiqi isə bu transformasiyaların uzunmüddətli effektivliyini təmin edən əsas amillərdən biridir. Qarabağda müharibədən sonrakı şəhərsalma transformasiyalarının uğurlu icrası üçün sistemli planlaşdırma və mərhələli yanaşma əsas şərtlərdən biridir. Bu kontekstdə ilk mərhələ dağıdılmış infrastrukturun qiymətləndirilməsi və prioritet istiqamətlərin müəyyən edilməsidir. Yol-nəqliyyat şəbəkəsi, enerji

təchizatı, su və kanalizasiya sistemləri kimi əsas infrastruktur sahələrinin bərpası şəhərsalma prosesinin fundamentini təşkil edir. Eyni zamanda, bu mərhələdə müasir standartlara uyğun layihələndirmə prinsiplərinin tətbiqi gələcək inkişafın dayanıqlığını təmin edir (Azərbaycan Respublikasının Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsi 2022).

İkinci mərhələdə yaşayış məskənlərinin yenidən qurulması və urban mühitin formalaşdırılması həyata keçirilir. Bu prosesdə funksional zonalaşma, yaşıl sahələrin artırılması, ictimai məkanların yaradılması və nəqliyyat sistemlərinin optimallaşdırılması mühüm rol oynayır. Müasir şəhərsalma yanaşmalarında insan mərkəzli planlaşdırma xüsusi əhəmiyyət daşıyır və bu, yaşayış mühitinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir (Təhsil və inkişaf strategiyaları, 2023). Davamlı inkişaf modellərinin tətbiqi Qarabağda şəhərsalma prosesinin əsas istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir. Bu modellər iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi ilə yanaşı, təbii resursların qorunmasını və ətraf mühitə minimal təsirin təmin olunmasını hədəfləyir. Xüsusilə, günəş və külək enerjisi kimi bərpa olunan enerji mənbələrinin geniş tətbiqi regionun enerji təhlükəsizliyini gücləndirir və ekoloji balansın qorunmasına töhfə verir (Qarabağ Dirçəliş Fondu, 2023).

Bundan əlavə, rəqəmsal texnologiyaların şəhər idarəçiliyinə inteqrasiyası “ağıllı şəhər” konsepsiyasının reallaşdırılmasını sürətləndirir. Elektron idarəetmə sistemləri, rəqəmsal xəritələşdirmə, məlumat bazalarının yaradılması və ağıllı infrastruktur həlləri şəhərsalma prosesini daha effektiv və şəffaf edir. Bu yanaşma həm də resursların optimallaşdırılmasına və idarəetmə xərclərinin azaldılmasına imkan yaradır (Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti, 2022). Sosial aspektlər də şəhərsalma transformasiyalarında mühüm yer tutur. Əhalinin təhlükəsiz və rahat yaşayış şəraitinin təmin edilməsi, məşğulluq imkanlarının yaradılması və sosial infrastrukturun inkişafı regionun dayanıqlı inkişafına birbaşa təsir göstərir. Təhsil və səhiyyə müəssisələrinin bərpası və müasir standartlara uyğunlaşdırılması əhalinin həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsində əsas rol oynayır.

Nəticə etibarilə, Qarabağda həyata keçirilən şəhərsalma transformasiyaları kompleks, çoxşaxəli və strateji xarakter daşıyır (Rəqəmsal transformasiya strategiyaları, 2023). Bu prosesin davamlı inkişaf modelləri ilə uzlaşdırılması regionun uzunmüddətli sosial-iqtisadi sabitliyini təmin edir və onu müasir urban inkişaf standartlarına uyğun nümunəvi bir məkana çevirmək potensialına malikdir.

Tədqiqat

Qarabağda müharibədən sonrakı şəhərsalma transformasiyaları üzrə aparılan tədqiqatlar göstərir ki, bu proses yalnız fiziki infrastrukturun bərpası ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda kompleks sosial-iqtisadi və ekoloji dəyişiklikləri əhatə edən çoxşaxəli inkişaf modelidir. Tədqiqatın əsas məqsədi regionda həyata keçirilən şəhərsalma siyasətinin istiqamətlərini, tətbiq olunan davamlı inkişaf modellərini və onların effektivliyini analiz etməkdir. Metodoloji baxımdan bu tədqiqatda müqayisəli analiz, sistemli yanaşma və statistik məlumatların təhlili metodlarından istifadə olunur. Müxtəlif ölkələrin post-münaqişə bərpa təcrübələrinin öyrənilməsi Qarabağ modelinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Xüsusilə Avropa və Asiya regionlarında tətbiq edilən “ağıllı şəhər” və “yaşıl şəhər” konsepsiyaları Qarabağ üçün uyğunlaşdırılmış inkişaf strategiyalarının hazırlanmasına imkan verir (Şəhərsalma və inkişaf layihələri, 2023).

Aparılan təhlillər göstərir ki, şəhərsalma transformasiyalarının effektivliyi əsasən üç əsas amildən asılıdır: infrastrukturun bərpası sürəti, institusional idarəetmənin səmərəliliyi və maliyyə resurslarının düzgün yönləndirilməsi. Bu amillər arasında balansın təmin olunması davamlı inkişafın əsas şərtlərindən biridir. Eyni zamanda, ekoloji faktorlar da tədqiqatın mühüm istiqamətlərindən birini təşkil edir. Təbii resursların qorunması, torpaq və su ehtiyatlarının düzgün idarə olunması şəhərsalma prosesinin uzunmüddətli dayanıqlığını təmin edir.

Bundan əlavə, sosial infrastrukturun inkişafı və əhalinin həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsi şəhərsalma transformasiyalarının uğurunda mühüm rol oynayır. Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi idarəetmə proseslərini daha şəffaf və operativ edir (Qarabağ Portalı, 2024). Həmçinin, beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və yerli şəraitə uyğunlaşdırılması davamlı inkişaf modellərinin səmərəliliyini artırır. Şəhər planlaşdırılmasında insan amilinin nəzərə alınması daha yaşana bilən mühitin formalaşdırılmasına imkan verir. Eyni zamanda, ekoloji maarifləndirmə və ictimai iştirakın gücləndirilməsi uzunmüddətli dayanıqlığa müsbət təsir göstərir.

Tədqiqat nəticələrinə görə, Qarabağ regionunda tətbiq olunan şəhərsalma modelləri innovativ yanaşmalarla zənginləşdirilir. Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi, geoinformasiya sistemlərinin istifadəsi və planlaşdırma prosesinin avtomatlaşdırılması şəhər idarəçiliyinin daha effektiv olmasına şərait yaradır. Bu, həmçinin qərarların daha operativ və dəqiq qəbul olunmasına imkan verir (Həsənov, 2022). Sosial tədqiqatlar isə göstərir ki, əhalinin geri qayıdışı və məskunlaşma prosesi şəhərsalma strategiyalarının uğurunda həlledici rol oynayır. Yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması, sosial xidmətlərin əlçatanlığı və məşğulluq imkanlarının artırılması bu prosesin əsas göstəricilərindəndir. Əhalinin aktiv iştirakı olmadan şəhərsalma transformasiyalarının davamlılığı tam təmin edilə bilməz.

Ümumilikdə, aparılan tədqiqatlar nəticəsində belə qənaətə gəlmək olar ki, Qarabağda müharibədən sonrakı şəhərsalma transformasiyaları kompleks, planlı və davamlı inkişaf prinsiplərinə əsaslanan bir prosesdir. Bu model həm regionun bərpasına, həm də onun gələcəkdə iqtisadi və sosial cəhətdən güclü bir məkana çevrilməsinə xidmət edir.

Nəticə

Qarabağda müharibədən sonrakı şəhərsalma transformasiyaları və davamlı inkişaf modellərinin təhlili göstərir ki, bu proses regionun yalnız fiziki bərpası deyil, həm də onun sosial, iqtisadi və ekoloji cəhətdən yenidən qurulmasını əhatə edən kompleks və strateji bir inkişaf mərhələsidir. Aparılan tədqiqatlar və mövcud təcrübələr sübut edir ki, şəhərsalma siyasəti müasir dövrdə çoxölçülü yanaşma tələb edir və bu yanaşma yalnız infrastrukturun bərpası ilə məhdudlaşmamalıdır. Əldə olunan nəticələrə əsasən demək olar ki, Qarabağda həyata keçirilən urban inkişaf layihələri “ağıllı şəhər” konsepsiyası, yaşıl enerji həlləri və rəqəmsal idarəetmə sistemləri kimi innovativ modellərə əsaslanır. Bu yanaşmalar regionun gələcək inkişafını daha səmərəli, çevik və davamlı edir. Eyni zamanda, ekoloji tarazlığın qorunması və təbii resurslardan rəşional istifadə şəhərsalma strategiyasının əsas istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir.

Nəticələr göstərir ki, davamlı inkişaf modellərinin tətbiqi iqtisadi səmərəliliyin artırılması ilə yanaşı, sosial rifahın yüksəldilməsinə də mühüm töhfə verir. Əhalinin geri qayıdışı, yeni iş yerlərinin yaradılması, sosial infrastrukturun bərpası və inkişafı regionda sabit və dayanıqlı həyat mühitinin formalaşmasına şərait yaradır. Bu isə Qarabağın uzunmüddətli sosial-iqtisadi inkişafının əsas təminatçılarından biridir (Məmmədov, 2021). Bundan əlavə, mədəni irsin qorunması və tarixi abidələrin bərpası şəhərsalma prosesinin ayrılmaz hissəsi kimi çıxış edir. Bu, həm regionun tarixi kimliyinin qorunmasına, həm də onun turizm potensialının artırılmasına xidmət edir. Beləliklə, Qarabağda aparılan bərpa və yenidənqurma işləri yalnız müasir şəhər mühitinin yaradılmasına deyil, həm də mədəni davamlılığın təmin olunmasına yönəlmişdir (Ekoloji siyasət və davamlı inkişaf, 2023). Digər mühüm nəticə ondan ibarətdir ki, Qarabağda həyata keçirilən şəhərsalma modelləri beynəlxalq təcrübəyə inteqrasiya olunaraq, regionu innovativ urban inkişaf mərkəzlərindən birinə çevirmək potensialına malikdir. Xüsusilə rəqəmsallaşma, ekoloji dayanıqlılıq və resursların səmərəli idarə olunması sahəsində əldə olunan nəticələr gələcəkdə bu təcrübənin digər regionlar üçün də nümunə kimi istifadə olunmasına imkan yaradır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti. (2022). *Şəhərsalma və memarlıq üzrə elmi tədqiqatlar*. <https://azmiu.edu.az/>
2. Azərbaycan Milli Kitabxanası. (2023). *Elektron resurslar və nəşrlər kataloqu*. <https://www.millikitabxana.az/>
3. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. (2023). *Sosial-iqtisadi göstəricilər*. <https://www.stat.gov.az/>
4. Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi. (2023). *Ekoloji siyasət və davamlı inkişaf*. <https://eco.gov.az/>
5. Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi. (2023). *Təhsil və inkişaf strategiyaları*. <https://edu.gov.az/>
6. Azərbaycan Respublikası. (2022). *Azərbaycan Respublikasının Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsi*. <https://e-qanun.az/framework/>
7. Azərbaycan Respublikasının Prezident Kitabxanası. (2024). *Rəsmi elektron resurslar*. <https://www.preslib.az/>
8. Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi. (2023). *Rəqəmsal transformasiya strategiyaları*. <https://mincom.gov.az/>
9. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti. (2023). *Şəhərsalma və inkişaf layihələri*. <https://www.bakicity.az/>
10. Həsənov, R. (2022). *Davamlı inkişaf və ekoloji planlaşdırma*. İqtisad Universiteti Nəşriyyatı.
11. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi. (2022). *İqtisadi islahatlar və inkişaf hesabatları*. <https://ereforms.gov.az/>
12. Məmmədov, Q. (2021). *Şəhərsalmanın əsasları*. Elm və Təhsil Nəşriyyatı.
13. Qarabağ Dirçəliş Fondu. (2023). *Qarabağın bərpası və inkişaf strategiyaları*. <https://karabakhfoundation.az/>
14. Qarabağ Portalı. (2024). *Qarabağ regionunun bərpası üzrə məlumatlar*. <https://karabakh.az/>